

บทที่ 6

สรุป

งานวิจัยเรื่องแนวทางการสร้างสรรค์เพลงเสมอตามสภาพตัวละครมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มา โอกาสการใช้เพลงเสมอประกอบการแสดงละครเวทีของไทยวิธีการรำเพลงเสมอตามสภาพของตัวละครและแนวทางการสร้างสรรค์เพลงเสมอตามสภาพตัวละครที่แสดงถึงประเภทและลักษณะชาติพันธุ์ต่างๆที่ปรากฏในเรื่องที่ใช้แสดงละครเวที ซึ่งสืบทอดและสร้างสรรค์โดยศิลปินกรมศิลปากร และยังคงนำออกแสดงเผยแพร่โดยกรมศิลปากรอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน โดยการศึกษาจากเอกสารการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และจากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ได้สอนและเกี่ยวข้องกับการแสดงมากกว่า 33 ปี

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเพลงเสมอเป็นเพลงหน้าพาทย์ใช้บรรเลงในหลายโอกาสได้แก่ การบรรเลงประกอบการแสดงละครทุกประเภท ได้แก่ โขน ละครใน ละครนอก ละครพันทาง โดยใช้ในการสื่อการยกมือไป มา ของตัวละครในระยะใกล้ การบรรเลงประกอบพิธีต่างๆ ได้แก่ การเชิญครูในพิธีไหว้ครูดนตรี และนาฏศิลป์ไทย หรือการบรรเลงร่วมเป็นเพลงหนึ่งในชุดเพลงโหมโรง เป็นต้น

หน้าพาทย์เพลงเสมอ เป็นเพลงที่มีความสำคัญมากในการแสดงโขน ละคร จัดเป็นเพลงหน้าพาทย์พื้นฐานหรือเพลงเบื้องต้น มีปรากฏตั้งแต่โบราณแต่ไม่ปรากฏนามผู้แต่งคำว่า “เสมอ” นั้นเป็นภาษาไทย คงเพี้ยนมาจากคำในภาษาเขมรว่า “ละเมอ” แปลว่า เติง เพราะเพลงเสมอเป็นเพลงที่ใช้ในการเดินระยะสั้น หรือเดินในการพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง มีความเคลื่อนไหว และเคลื่อนที่ไปในลักษณะที่ซ้ำๆ

เพลงเสมอมีลักษณะเป็นเพลงขนาดสั้น แต่มีความพิเศษที่การใช้ หน้าทับเฉพาะเสมอ โดยทั่วไปแล้วมี 9 จังหวะ หรือศัพท์นาฏศิลป์ของไทยเรียกว่า “ไม้กลอง” ที่เรียกกันง่าย ๆ คือ ไม้เดิน 5 ไม้ลา 4 ยกเว้นเพลงเสมอบาง เพลงซึ่งมีจังหวะมากกว่านั้น เช่น เพลงบาทสกุณีมี 16 ไม้ (16 จังหวะ) เพลงพราหมณ์เข้ามี 20 ไม้ (20 จังหวะ) เป็นต้น

เพลงเสมอมีอยู่ 2 ประเภท คือ เสมอไทยประเภท 5 ไม้เดิน 4 ไม้ลา ได้แก่ เพลงเสมอ เสมอ มาร เสมอผี เสมอเข้าที่ และเสมอภาษาที่มีผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์ไทย กรมศิลปากรประดิษฐ์ทำรำ มีทั้งหมด 5 เพลง คือ

-เสมอมนอญ ใช้สำหรับตัวละครที่มีเชื้อชาติมอญ เช่น ในการแสดงละครพันทางเรื่อง ราชาริราช ตอนพญาน้อยลงสรง เป็นต้น

-เสมอพม่า ใช้สำหรับตัวละครที่มีเชื้อชาติเป็นพม่า เช่น ในการแสดงละครพันทางเรื่อง ราชาริราช ตอนพระเจ้าอังวะเสด็จออกจากท้องพระโรง เป็นต้น

-เสมอลาว ใช้สำหรับตัวละครที่มีเชื้อชาติลาว ส่วนใหญ่อยู่ในละครพันทางเรื่องพระลอ เช่น ตอนปู่เจ้าเรียกไก่ พระลอลงสวน พระลอเข้าห้องพระเพื่อนพระแพง เป็นต้น

-เสมอแขก ใช้สำหรับตัวละครที่มีเชื้อชาติแขก มีอยู่ในละครนอกเรื่องพระอภัยมณี สำหรับตัวละครเจ้าละมาน เป็นต้น

-เสมอชวา ใช้สำหรับตัวละครที่มีเชื้อชาติเป็นชวา ซึ่งจะเห็นชัดในละครเรื่องอิเหนาในรูปแบบการแต่งกายแบบชวา

เพลงเสมอนำมาใช้บรรเลงอยู่ 2 ทาง คือ ทางดนตรีไทยได้แก่การบรรเลงเพลงชุดใหม่โรงแบบต่างๆ และทางการแสดงละคร ใช้ประกอบกิริยาเดินในระยະไกล้

เพลงเสมอได้นำไปใช้ในการแสดงกิริยาไป มาของตัวละครในระยະไกล้ มีอยู่หลายเพลง ได้แก่ เพลงเสมอ เสมอมาร เสมอสามลาเสมอเถร เสมอตีนนกหรือบาทสกุณี เสมอเข้าที่ เสมอข้ามสมุทร และเสมอผี นอกจากนี้ยังมีเพลงเสมอตามสัญชาติตัวละคร ได้แก่ เสมอมอญ เสมอลาว เสมอพม่า เสมอแขก เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการใช้เพลงเสมอประกอบการแสดงละครจำอยู่ในเหตุการณ์การเดินทางในระยະไกล้เท่านั้น เช่น เข้าหรือออกจากท้องพระโรง เข้าไปห้องสรงเพื่ออาบน้ำแต่งตัว เดินไปที่เกยเพื่อขึ้นพาหนะ ได้แก่ ช้าง เป็นต้น ส่วนตัวละครที่ใช้เพลงเสมอพบว่าใช้ได้กับตัวละครทุกประเภท และทุกสถานภาพ

องค์ประกอบในการจำเพลงเสมอเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจถึงสถานภาพของตัวละครที่จำเพลงเสมอว่าเป็นตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ หรือตัวลิง และตัวละครนั้นอยู่ใน เชื้อชาติใด ใน ตำแหน่งกษัตริย์ มเหสี พระราชวงศ์ เสนา หรือนางกำนัล มีหลายประการ เพื่อให้เป็นไปตามขนบของการแสดงละครจำ และความสมจริงของเรื่องที่แสดง ได้แก่

เครื่องแต่งกายเป็นเครื่องบอกความแตกต่างของตัวละครแต่ละตัว สำหรับการจำเพลงเสมอแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ

1.การแต่งกายยื่นเครื่องหมายถึงการแต่งกายของพระ นาง ยักษ์ พราหมณ์ และลิงที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าต่างๆปักดิ้นและเลื่อมเป็นลวดลาย ตามลักษณะตัวละคร มีส่วนประกอบของการแต่งกายยื่นเครื่องบางส่วนที่แตกต่างกัน จำแนกตามประเภทของตัวละครได้แก่ การแต่งกายยื่นเครื่องพระการแต่งกายยื่นเครื่องนางการแต่งกายยื่นเครื่องยักษ์ การแต่งกายยื่นเครื่องลิง และการ

แต่งกายยืนเครื่องพราหมณ์ ซึ่งมีรายละเอียดของเครื่องแต่งกายโดยมีส่วนประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ พัศตราภรณ์ ถนิมพิมพาภรณ์ และ ศิราภรณ์

การแต่งกายยืนเครื่องในแต่ละประเภทของตัวละครมีลักษณะยืนเครื่องตามประเภทของตัวละครเหมือนกัน แต่ส่วนที่ทำให้มีความแตกต่างกันคือสีและเครื่องประดับศีรษะ สำหรับการจัดสีเสื้อนิยมใช้สีเดียวกับสีของห้อยหน้า ห้อยข้าง และรัดสะเอว ที่ขลิบด้วยผ้าสีตัดกับสีเสื้อแต่เป็นสีเดียวกับผ้าถุง ส่วนตัวนางใช้สีผ้าที่ใช้ขลิบผ้าห่มนางเป็นสีของผ้าถุง หากมีผู้แสดงพระและนางต้องออกแสดงด้วยกัน มักจัดให้สีเสื้อของตัวละครและสีผ้าห่มนางต่างกัน

การจัดเครื่องแต่งกายยืนเครื่องของตัวละครทุกประเภทในแต่ละเรื่อง มีตัวละครที่กำหนดสีเสื้อไว้เป็นลักษณะเฉพาะของตัวละครตัวนั้น และตัวละครที่ไม่ระบุสีเสื้อสามารถจัดให้เกิดความหลากหลายบนเวทีแสดงได้ เพียงแต่ไม่นิยมจัดสีเสื้อซ้ำกับตัวละครอื่นที่ออกแสดงในฉากเดียวกัน

2. เครื่องแต่งกายตามเชื้อชาติคือการออกแบบเครื่องแต่งกายที่นำลักษณะเด่นของแต่ละเชื้อชาติมาประยุกต์ให้เข้ากับการแสดงละครอย่างไทย มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ใช้เครื่องแต่งกายยืนเครื่องพระเป็นเครื่องแต่งกายของตัวละคร ได้แก่ ปู่เจ้า แต่งกายยืนเครื่องพระ และพระลอลอมเป็นพราหมณ์ ใช้ยืนเครื่องพราหมณ์ เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 ใช้เครื่องแต่งกายที่ประยุกต์จากการแต่งกายยืนเครื่อง ได้แก่ พระลอ แต่งกายยืนเครื่องพระแต่ประยุกต์ให้เพิ่มหางปรกด้านหลังและเปลี่ยนเครื่องประดับศีรษะเป็นยอดลาว

ลักษณะที่ 3 ออกแบบเครื่องแต่งกายให้มีลักษณะเป็นเชื้อชาติของตัวละครในเรื่อง ได้แก่ การแต่งกายของพระเพื่อนพระแพง พระเจ้ากรุงอังวะ ทหารเอกฝ่ายมอญ เช่น สมิงนครินทร์ แม่ทัพพม่า เช่น มังรายกะยอชวา เป็นต้น

ในด้าน เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครไทยไม่ว่าจะเป็นละครประเภทใดใช้วงปี่พาทย์เป็นหลัก เหมือนกันสำหรับการ บรรเลงเพลงเสมอใช้เครื่องดนตรีผสมวงปี่พาทย์ประกอบการแสดงมี 2 ลักษณะ คือ

1. เครื่องดนตรีสำหรับเพลงเสมอไทย ใช้การผสมวงดนตรีประเภท “ปี่พาทย์” ที่ใช้ประกอบการแสดงโขนละครโดยทั่วไป คำว่า “ปี่พาทย์” หมายถึงวงดนตรีที่ประกอบด้วยเครื่องดีเป็นสำคัญ เช่น ซ้อง กลอง และมีเครื่องเป่า คือปี่ เป็นประธาน นอกนั้นเป็นเครื่องกำกับจังหวะ ปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการแสดงละคร มีด้วยกัน 3 ขนาดคือ ปี่พาทย์เครื่องห้า ปี่พาทย์เครื่องคู่ และ ปี่พาทย์เครื่องใหญ่

2. เครื่องดนตรีสำหรับเพลงเสมอตามเชื้อชาติ ในการบรรเลงเพลงเสมอออกภาษานั้น เป็นการบรรเลงเลียนสำเนียงภาษาตามเชื้อชาติเพื่อให้เกิดอารมณ์ตามการแสดงหรือจินตนาการของผู้ที่ได้ชมได้ฟัง โดยการเพิ่มจำนวนเครื่องดนตรีตามเชื้อชาตินั้นๆด้วย ตามโครงสร้างของเพลงเสมอ

ออกภาษาทุกๆเพลง ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1. ไม้กลองหรือที่ทางนาฏศิลป์ไทย เรียกว่า “ไม้เดิน” 5 ไม้ 2. ไม้ลา 4 ไม้ และ 3. รั้ว ได้แก่

1. เสมอลาว ครูมนตรี ตราโมท เป็นผู้ประพันธ์ขึ้นในพ.ศ.2451 มีปรากฏในการแสดงละคร 2 เรื่อง คือ เรื่องพระลอ ตอนพระลอตามไก่ พระลอลงสวน พระลอเข้าห้อง

2. เสมอพม่าครูมนตรี ตราโมทได้ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการแสดงละครนอกออกภาษาสำหรับตัวละครเชื้อชาติพม่าในเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสาเมื่อ พ.ศ.2495 โดยครูลมุลยมะคุปต์เป็นผู้ประดิษฐ์ทำรำในตอนนั้น การบรรเลงเพลงเสมอพม่าในกรมศิลปากร บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ไม้นวมโดยมีการเปลี่ยนเครื่องดนตรีบางชนิดเพื่อให้บรรเลงได้กลมกลืน และได้อารมณ์ของเพลงตามเชื้อชาตินั้น ได้แก่ เปลี่ยนปี่ในเป็นปี่มอญ เปลี่ยนตะโพนไทยเป็นตะโพนมอญ เพิ่มเปิงมางคอก และกลองยาว เป็นต้น

3. เสมอมอญ ประพันธ์โดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) เมื่อ กรมศิลปากร ได้จัดการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา ครูลมุลยมะคุปต์ ในฐานะผู้ฝึกหัดกระบวนท่ารำและผู้ฝึกซ้อมการแสดงได้บรรจุกำเข้ากับเพลงเสมอมอญนี้

การบรรเลงเพลงเสมอมอญใช้วงปี่พาทย์ไม้นวม แต่มีการ เพิ่มและเปลี่ยนเครื่องดนตรีบางชนิด ได้แก่ เปลี่ยนปี่ในเป็นปี่มอญ เปลี่ยนตะโพนไทยเป็นตะโพนมอญ และเพิ่มเปิงมางคอก

4. เสมอแขก เป็นเพลงเสมอที่แต่งทำนองขึ้นใหม่โดยครูมนตรี ตราโมท เมื่อ พ.ศ.2511 ส่วนกระบวนท่ารำเพลงเสมอแขกมี 2 ลักษณะ คือ กระบวนท่ารำแบบแขกมลายู และกระบวนท่ารำแบบแขกอาหรับส่วนการบรรเลงวงปี่พาทย์เป็นเพลงสำเนียงแขก รวมถึงเพลงเสมอแขกนั้นบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เครื่องห้าหรือวงปี่พาทย์ขนาดต่างๆด้วยไม้นวม แล้วเพิ่มเครื่องดนตรีที่บ่งบอกถึงลักษณะหรือเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลจากเชื้อชาตินั้นๆ คือ กลองแขก

5. เสมอชวา เป็นเพลงหน้าพาทย์เสมอเพลงสุดท้ายที่ครูมนตรี ตราโมท ได้แต่งทำนองขึ้นให้ประกอบในการแสดงละครเรื่องอิเหนา(แต่งกายแบบชวา) ส่วนการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงละครที่มีตัวละครเชื้อชาติชวารวมถึงเพลงเสมอชวานั้นคล้ายกับการบรรเลงเพลงสำเนียงแขก คือ บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ไม้นวม เพิ่มเครื่องดนตรีที่บ่งบอกถึงลักษณะหรือเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมการดนตรีจากเชื้อชาติชวานั้น ได้แก่ กลองแขก ที่ทำให้เกิดสำเนียงภาษาชวาและสำเนียงภาษาแขก ทั้งนี้ อาจสันนิษฐานได้ว่ากลองแขกมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลองมลายูที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองของชาวจา ประเทศอินโดนีเซีย ส่วนความแตกต่างของการบรรเลงเพลงสำเนียงภาษาชวาและสำเนียงภาษาแขก คือ การออกสำเนียงภาษาชวาเน้นทำนองเสียง “ระนาดเอก” ควบคู่กับเสียงประกอบจังหวะ “กลองแขก” ดำเนินจังหวะซ้ำในการทำสำเนียงชวาส่วนการออก

สำเนียงภาษาเขานั้นเน้นจังหวะรัวของ “ระนาดเอก” ควบคู่กับ เสียงประกอบจังหวะ “กลองแขก” ในการทำสำเนียงแขก

ในการรำ

หน้าพาทย์เพลงเสมอ ตามสภาพของตัวละครทุกประเภท ได้แก่ พระ นาง ยักษ์ ลิง และตัวละครเชื้อชาติต่างๆ เพื่อให้ประกอบกิจการเดินทางในระยะไกล โดยตัวละครแต่ละประเภท และแต่ละเชื้อชาติมีกระบวนการรำที่แตกต่างกันออกไป แต่ยังคงใช้จังหวะในการรำอย่างเดียวกัน คือ เสมอ 5 จังหวะลงด้วยเพลงลา 4 จังหวะ (ไม้เดิน 5 ไม้ลา 4) และรัวท้ายเสมอ โดยมีท่ารำ เพลงเสมอสำหรับตัวละครทุกประเภท ได้แก่ พระ นาง ยักษ์ และลิง กับเพลงเสมอตามสภาพของตัวละคร ได้แก่ ตัวละครที่มีเชื้อชาติลาว พม่า มอญแขกและชวา ซึ่งท่ารำที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นฝีมือการประดิษฐ์ท่ารำของผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยทั้งสิ้น

ในด้านการสร้างสรรค์ชุดท่ารำเพลงเสมอได้เกิดขึ้นใหม่อยู่เสมอ โดยเฉพาะท่ารำเพลงเสมอสำหรับตัวละครพระ นางทั้งแบบไทยและแบบออกภาษา มีดังนี้

1. การสร้างสรรค์ท่ารำเพลงเสมอไทยในช่วงไม้เดินและไม้ลา ได้แก่

1.1 การใช้ท่ามือจับผ้าชายแครงหรือห้อยข้างด้วยมือขวา แล้วก้าวขึ้นไปด้านหน้า 5 ก้าว เดินถอยหลังในไม้ลา 4 ครั้ง ด้วยท่ากลางอัมพร หรืออาจสลับกัน

1.2 การใช้มือจับหางแขนตั้งด้านหน้าและจับหางแขนตั้งด้านหลัง ในช่วงไม้เดิน โดยเชื่อมท่าด้วยการใช้ทิศทางด้านข้างรวม 3 ชุดใน 5 จังหวะไม้เดิน และเดินถอยตรงไปด้านหลัง 4 จังหวะไม้ลารวม 4 ครั้ง ด้วยท่ากัณฑ์ร่อน

1.3 การผสมท่ามือจับหางแขนข้างแขนตั้งระดับไหล่ และมือขวาจับหางแขนด้านหลัง

1.4 การใช้ท่าสอดสูงแต่มีวิธีการเชื่อมท่าที่แตกต่างไปจากเดิม

1.5 การผสมท่ามือ 2 แบบเป็น 1 ท่ารำ เป็นท่าเล็ก 1 ท่า และเป็นท่าใหญ่ 1 ท่า

2. การสร้างสรรค์เพลงเสมอภาษาในช่วงไม้เดินและไม้ลา ได้แก่

2.1 การสร้างสรรค์เพลงเสมอลาวเฉพาะช่วงไม้ลา

2.2 การสร้างสรรค์ท่ารำเพลงเสมอลาวทั้งช่วงไม้เดินและไม้ลา

2.3 การสร้างสรรค์ท่ารำเพลงเสมอพม่าทั้งช่วงไม้เดินและไม้ลา

4. การสร้างสรรค์ท่ารำเพลงเสมอไทยในช่วงรัวท้ายเสมอ

5. การสร้างสรรค์ท่ารำเพลงเสมอภาษาในช่วงรัวท้ายเสมอ

5.1 การสร้างสรรค์ท่ารำในช่วงรัวท้ายเสมอลาว

5.2 การสร้างสรรค์ท่ารำในช่วงรัวท้ายเสมอพม่า

สรุปแนวทางการสร้างสรรค์เพลงเสมอในช่วงไม้เดินไม้ลาและ เพลงรัวท้ายเสมอมีหลายวิธี
ดังนี้

1.เรื่องทิศทาง นิยมใช้อย่างน้อย 2 ทิศทาง และอาจมีการหมุนตัว $\frac{1}{4}$ รอบ $\frac{1}{2}$ รอบ และ $\frac{3}{4}$
รอบ

2.การเคลื่อนที่ไปด้านขวา ได้แก่ การยกเท้าวางหลัง 4 ครั้งเพื่อถอยหลังและหันขวาไป
พร้อมๆ กัน

3.ท่ารำใช้ท่ารำแบบนาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์ของชาติที่เกี่ยวข้องกับการแสดงเช่น พม่า
ชวา เป็นต้น ส่วนการรำในช่วงเพลงรัวท้ายเสมอแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การเคลื่อนที่เพื่อหันขวา ถึง การหมุนตัวในแบบใดแบบหนึ่งเพื่อหันด้านหน้า

ช่วงที่ 2 ท่ารำลงลาด้วยท่าใหญ่ด้านหน้า และใช้ตัว 6 ครั้ง

ช่วงที่ 3 ท่าจบ ปฏิบัติได้ 2 ลักษณะ คือการหายเข้าโรง และทำบทยต่อไป

4. การใช้ร่างกายแบบนาฏศิลป์ไทย คือ ตั้งตัว ตั้งไหล่ ตั้งเอว ตั้งนิ้ว และใช้ความนิ่งในการ
เคลื่อนไหว แต่ถ้าเป็นการรำเสมอภาษาเพิ่มการใช้ตัว ตีไหล่ การถ่ายน้าหนักตัว เพื่อยัก เยื้องให้ท่ารำ
แบบไทยเป็นท่าออกภาษาสำหรับตัวละครเชื้อชาติลาว พม่า มอญ เขมร และชวา

ข้อเสนอแนะ

การสร้างสรรค์ท่ารำเป็นเรื่องสำคัญในการส่งเสริมให้นางานนาฏศิลป์เกิดการพัฒนาและ
สร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นในวงการนาฏศิลป์เสมอมา การสร้างสรรค์เพลงเสมอก็เช่นกันนับเป็นการ
สร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นอยู่เสมอเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะเพลงเสมอเป็นเพลงที่นำมาใช้บ่อย กล่าวได้ว่า
แทบไม่มีการแสดงครั้งใดที่ขาดเพลงเสมอประกอบการแสดง ดังนั้นแนวทางการสร้างสรรค์เพลงเสมอ
น่าจะเป็นแนวทางให้ผู้ที่ต้องการสร้างสรรค์ไว้ ระบายใหม่ ๆ โดยเฉพาะที่มีการบรรจุเพลงเสมอในการ
แสดงนั้น ๆ ให้เกิดขึ้น หรือ การสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์รูปแบบใหม่ให้เกิดขึ้น เพื่อเป็นการสร้าง
ความก้าวหน้าให้กับวงการนาฏศิลป์ได้อีกทางหนึ่ง